

Föreningen Enastående Föräldrar i Göteborgs synpunkter på författningsförslagen i Betänkande Se barnet! SOU 2017:6

Föreningen Enastående Föräldrar i Göteborgs delger sin syn på en del av de förändringar som utredningen föreslår. Vi anser *inte* att lagförslagen är tillräckliga för att reparera de tydliga negativa följderna av 2006 års vårdnadsreform, genom att man inte lyckats med att stävja de negativa konsekvenserna för barn till följd av 1998 års reform.

SAMMANFATTNING

Enastående föräldrar anser att SOU 2017:6 har en utgångspunkt som är felaktig, vilken också genomsyrar hela lagstiftningen idag. Den felaktiga utgångspunkten är att alla barn har två fullvärdiga föräldrar som båda vill sina barns bästa. I verkligheten har de som tvistar i princip alltid, eller i vart fall i ca 90 % av fallen, har olika typer av problem som gör att det inte alls handlar om en intressekonflikt där barnet som resurs inte räcker till. I över 90 % av fallen som hamnar i domstol återfinns uppgifter om hämnd, hot, våld, missbruk, kriminalitet, sociala eller ekonomiska problem. Föräldrarna har således en värdekonflikt där barnet riskerar att fara illa. Precis som inför 1998 års reform och lagändringarna 2006 har man glömt *vilka* som tvistar och *varför*.¹

Utredarna verkar tro att föräldrar kan välja att börja samarbeta, trots att många föräldrar inte går att samarbeta med av olika anledningar och då inte bara pga. bristande förmåga. Utredningen, liksom rådande lagstiftning, fokuserar främst på föräldrarättigheter och inte på barnets rätt att växa upp i en konfliktfri miljö. Barnperspektivet måste komma i första hand och därmed barnets behov av och rätt till ett konfliktfritt liv, framför att sträva efter gemensam vårdnad till varje pris. Den förälder som aktivt agerar, inte bara verbaliserar, för att ge barnet den omsorg och omvårdnad det har rätt till, ska anses vara den mest lämpliga vårdnadshavaren. Barn ska ha rätt till vårdnadshavare som kan samarbeta med varandra och som kan sätta barnets behov före sina egna.

¹ Vårdnadstvister, En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa. Annika Rejmer 2003.

Utredningen brister även genom att man inte gjort någon bred analys om hur barn till föräldrar i konflikt mår. I Sverige har vi en mycket hög grad av gemensam vårdnad, t.o.m. högst i världen. Andra länders rättsordningar utgår mer från barnpsykologisk forskning som säger att barn far mest illa i konflikter. Mer än om en förälder har full beslutanderätt. Barnet har rätt till umgänge och därigenom en nära och god relation till den andra föräldern. Det som är av vikt och ligger i barnets intresse är att få träffa och ha lagom mycket tid med båda sina föräldrar, inte vem som fattar de juridiska besluten.

Utredningen har inte, men borde ha, utgångspunkten att lagändringarna 2006 var nödvändiga för att korrigera misstagen man begick i 1998 års reform. Efter 1998 års reform framkom situationer där utsatta barn fick betala ett oerhört högt pris när gemensam vårdnad blev presumtion, vilket aldrig varit lagstiftarens avsikt. Forskare varnade för de negativa effekterna för de mest utsatta barnen men blev inte lyssnade på. Det går inte att se 2006 års vårdnadsreform i ljuset av 1998 års reform och konstatera att tvisterna ökat därefter och se det som ett misslyckande. Det blir en felaktig utgångspunkt. För att förstå problematiken borde SOU 2017:6 inledas med en utvärdering av lagstiftningen tillbaka till före 1998-års reform. Den reformen kom till stånd för att man såg att barn till gemensamma vårdnadshavare var lyckligare, alltså hade bättre psykisk hälsa. Då ville man att gemensam vårdnad skulle öka för att det var en god hälsofaktor. Detta trots att det inte alls var själva vårdnaden i sig som var avgörande för lyckan, utan att dessa barn hade föräldrar som kunde samarbeta och komma överens samt valde att ha gemensam vårdnad, då den äldre ordningen sade att om en förälder krävde ensam vårdnad var gemensam vårdnad utesluten. Den praxis som växte fram efter 1998 års reform var inte vad lagstiftaren avsett och brottsoffer tvingades dela vårdnaden med förövaren samt hade svårt att skydda utsatta barn från våld, övergrepp och missbruk. 2006 års reform försökte rätta till misstagen men det man borde gjort är snarare en jämförelse med tiden innan reformen där man inte kunde tvinga fram samarbeten.

Det torde inneburi att åren därefter till 2006 gjorde att få föräldrar vågade inleda en process om vårdnaden, och de fick förmodligen rådet att avstå då det var lönlöst. Att tvisterna ökat sedan 2006 är därför naturligt och att domar med utslag om ensam vårdnad ökat är i sin ordning. Frågan är istället om ökningen av ensam vårdnad är tillräcklig. Fortfarande är det mycket svårt att få ensam vårdnad och många barn lever pga. detta

i ständiga konflikter över små saker. De som har det svårast är de föräldrar som har barnet i sin vård och ska orka hantera alla problem/konflikter och som samtidigt inte får hjälp med att verkställa ett ansvarstagande hos den andra föräldern, exempelvis uteblivet umgänge eller uteblivet tillgodoseende av barnets behov.

Riskbedömningar

Det är fortfarande för hög bevisbörda beträffande risken att barn far illa. Riskbeteenden tas inte på allvar om det inte är styrkt att något verkligen har hänt. Det innebär att vi ska utsätta barnen för risk att utsättas för våld och/eller övergrepp och först när de inträffat kan vi skydda dem. En förälders eget beteende och förehavande borde i större utsträckning kopplas till föräldraförmåga och risker. Om en förälder t.ex. har ett uppenbart sexuellt gränsöverskridande beteende samtidigt som den andra föräldern för fram oro för sexuella övergrepp, då borde föräldrarnas beteende ses som en riskfaktor som barnet till varje pris måste skyddas ifrån. Så är det inte idag. I mål där oro för sexuella övergrepp finns och det inte kan bevisas genom fällande dom eller barnets berättelse till utomstående, är det snarare regel än undantag att den förälder som påstår sådant drabbas negativt. Det förekommer i vårdnadsutredningar att Familjerätten skriver att föräldrarna bör ha gemensam vårdnad och om boföräldern inte upphör att anmäla för sexuella övergrepp, ska den andre ha ensam vårdnad. Mao. i dag råder ordningen att föräldrar som anmäler oro för sina barn riskerar att bli av med vårdnaden. Det kan aldrig vara viktigare att barnet har två vårdnadshavare än ett absolut skydd mot sexuella övergrepp. Advokater måste fortfarande råda sina klienter att medge umgänge, trots oro för övergrepp, för att inte riskera vårdnaden och utestängande ur barnets liv då en förälder som påstår risk för övergrepp anses skada barnet allvarligt. SOU 2017:6 har glömt de mest utsatta barnen som tyvärr inte är någon liten grupp. Återigen är den felaktiga utgångspunkten normala förhållanden och fullvärdiga föräldrar.

Ökning av tvister

En ökning av tvisterna är naturlig efter de problem som 1998-års reform skapade, där gemensam vårdnad blev presumtion på barnens bekostnad. En annan förklaring till ökningen är att samarbetsamtalen inte fyller den funktion som det var tänkt. Det tror vi beror på kompetensbrister och total objektivitet hos Familjerätten.

Ytterligare skäl till ökade tvister är att domstolarna tydligt markerat att de önskar att föräldrarna själva kommer överens. Statistiken över antalet mål som slutar med förlikning pekar också uppåt, liksom siffrorna över de föräldrar som på nytt hamnar i tvist om barn. Att samma föräldrar tvistar om och om igen beror på att samhället försöker tvinga föräldrar som inte kan samarbeta av olika skäl, att dela vårdnaden. Det får till följd att de barnen utsätts för upprepade processer, vilket inte är barnens bästa.

Angående det ökade antalet vårdnadstvister menar forskaren och professorn Anna Singer att måste frågan ställas om den nuvarande samhällsliga hanteringen av föräldrars vårdnadstvister verkligen är den som bäst tillgodoser barns intressen.²

Samarbetssamtal

En annan förklaring till att tvisterna ökat och samarbetssamtalen inte fyller den funktion som det var tänkt, tror vi bl.a. beror på kompetensbrister och total objektivitet hos Familjerätten. Familjerätten skulle också kunna ställa större krav i samtal med föräldrar, t.ex. om den ena förälder uppger en oro för missbruk kan Familjerätten be den andre att inlämna dokumentation på drogtestar. I nuläget har familjerätten under samtalen en alltför objektiv inställning istället för att bara se till barnets bästa och riskerna med den information som framkommer under samtalen. Familjerätten borde även kunna styra och vägleda föräldrarna när samarbetsproblemen och konflikten håller en hög nivå, och faktiskt föreslå ensam vårdnad som en möjlig lösning när det känna befogat för barnets bästa. Idag råder känslan att under samtalen är det bäst att inte nämna att den andre föräldern t.ex. saboterar, hotar, trakasserar eller har ett alkoholmissbruk, eftersom man framstår som att man smutskastar och saboterar samarbete. Är man tyst och skriver på en överenskommelse är istället alla nöjda, huvudsaken är att det är gemensam vårdnad.

Samarbetssamtalens innehåll ska alltid noga dokumenteras och kunna användas som underlag i domstol vid en eventuell (framtida) tvist. Detta för att den ena föräldern kan motverka samarbete under samtalen och föra resonemang som är negativ för barnet och sedan i domstol framföra att hen gärna vill och är beredd att samarbeta samt fara med osanning om vad samtalen handlat om, för att efter framgång i vårdnadsprocessen

² Professor Anna Singer, <http://svjt.se/svjt/2014/348>

börja/fortsätta med att inte samarbeta. Dokumentationen bidrar till en mer sanningsenlig och rättssäker process som minskar konflikt. Det skulle också leda till att föräldrar är mer sanningsenliga och mer benägna att finna en lösning tidigare än hos domstolen.

Uppllysning och vårdnadsutredningar

Både inför upplysnings/informationssamtalet, samarbetsamtalen samt vårdnadsutredningen ska man i högre grad utreda föräldrarnas hälsa och sociala situation, inte bara genom en redovisning av social- och misstanke- och belastningsregister.

Utredningarna är bristfälliga beträffande uppgifter om föräldrarnas liv, såsom bakgrund, uppväxt, yrkesliv, ekonomi och hälsa, trots att dessa faktorer är mycket viktiga att beakta för domstolen i beslutsfattandet om vad som är bäst för barnet. Vårdnadsutredare måste få behörighet att utreda det lagen föreskriver, det vill säga om det föreligger risker på grund av en förälders funktionsnedsättning, ohälsa, missbruk, våld eller kulturella föreställningar om barn och barnuppfostran.

Utredarna måste även få professionellt metodstöd för att genomföra vårdnadsutredning, exempelvis att samtala med barn i skilda åldrar och med olika mognadsgrad. Det behövs också för att bedöma och analysera insamlad information samt rapportera resultatet till Tingsrätten. Ytterligare behov är att Familjerätterna måste skapa former för samverkan med andra myndigheter som har specialistkompetens i föräldrarnas komplexa problematik. Då kan man bättre bedöma föräldraförmågan och inhämta kunskap om hur dessa föräldrar på bästa sätt kan stödjas i sitt framtida föräldraskap.³

SYNPUNKTER PÅ FÖRFATTNINGSFÖRSLAGET

³ Annika Rejmer <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/ge-socialen-chansen-att-gora-ratt/>

1.1. Förslag till lag om informationssamtal med föräldrar i konflikt om barn

Vi tror inte att informationssamtal kommer att lösa eller bidra till att lösa konflikt eller att förälder drar tillbaka stämning. Rör det sig om en värdekonflikt kan inget påverka den stämmande föräldern. Däremot kan samtalet ha en klargörande effekt om vad som ingår i föräldrarnas enskilda och gemensamma ansvar, både som föräldrar och enligt lag. Samtalet kan hjälpa föräldrarna att identifiera om de har en värdekonflikt eller intressekonflikt. De tvister som skulle kunna bli färre med informationssamtal som krav, är de obefogade stämningsansökningar från en instabil förälder som nekas umgänge eller inte får del i vårdnaden pga. aktivt missbruk eller liknande.

Båda föräldrarna ska vara skyldiga att delta i samtalet för att båda ska få samma information vid samma tidpunkt, vilket är bäst för samarbetet och barnet. Informationssamtal är ett lämpligt namn.

Det är ofta mycket oklart för föräldrar som stämmer vilka skyldigheter och ansvar de kommer att ha som vårdnadshavare. Föräldrarna är oftast endast medvetna om de *rättigheter* de får som vårdnadshavare, speciellt i värdekonflikter. Ska informationssamtal hållas bör det fokusera på att gemensam vårdnad innebär utökat samarbete och utveckling av det. Fokus bör även ligga på skyldigheter och ansvar, exempel på hur samarbetet skulle kunna se ut och att vårdnadshavare enligt lag måste samarbeta mycket, konfliktfritt och aktivt med *allt* som rör barnets vardagliga liv. Konsekvenserna för barnet (och föräldrarna) om allt det inte fungerar måste också ligga i fokus. Ändras inte förälders vilja att stämna har hen i alla fall fått rätt och betydelsefull information, vilket är viktigt att kunna framhäva i olika sammanhang (bl.a. inom rättsväsendet) i framtiden.

Ett mycket vanligt problem, som skulle kunna ses som ett samhällsproblem, är att vi idag har många separerade föräldrar eller föräldrar som aldrig bott tillsammans, där en får ta *allt* ansvar och vara helt beroende av den andres goda vilja för att båda ska ha samma juridiska rätt som vårdnadshavare. Det bidrar i hög grad till konflikt.

Risken med samtalen, det som skulle kunna omöjliggöra en sådan ordning, är tidsaspekten. Är informationssamtal obligatoriskt, tar det längre tid att få igenom ett interimistiskt beslut.

Idag kan beslut snabbast fås på ca 2 månader. Det är oerhört lång tid om en förälder t.ex. vägrar umgänge. Det måste alltså finnas utrymme för undantag, t.ex. om tidsutdräkten är till men för barnet.

Vid särskilda skäl, exempelvis vid uppgifter om förälders missbruk och där barnets kontakter med ena föräldern helt kapats, är skyndsam handläggning ett måste varför undantag från informationssamtal måste kunna ske.

Innehållet i informationssamtalet ska dokumenteras och det bör ställas höga krav på innehållet i samtalsintyget. Förutom som underlag till aktuellt mål i domstol kan det komma att utgöra underlag i ärende om orosanmälan och/eller framtida mål i domstol. Föräldrar bör få skriva under i intyget så att det verkligen framgår att de är införstådda med informationen i samtalet.

1.3 Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap.

2a § Barnet inställning och åsikter.

Kommentar: Vi anser att föreslagen förändring är bra. Barnet måste inte ha en klar vilja utan dess åsikter och inställning ska vägas in. Dock ska barnet tala med en kompetent person, en barnpsykolog som kan värdera barnets uppgifter mot bakgrund av vad föräldrarna uppgett som grund för sina yrkanden i tvisten.

5 § Rätten får besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig det.

Kommentar: En oacceptabel förändring. Det kan aldrig vara till barnets bästa att tvinga föräldrar att samarbeta när *ingen* av föräldrarna vill eller tror på att det finns förmåga till ett gott samarbete. Högsta Domstolen har i NJA 2007 s.382 slagit fast att man inte får använda gemensam vårdnad för att tvinga föräldrarna in i ett samarbete. Gemensam vårdnad för föräldrar som inte vill detta, ökar konfliktytorna runt barnet. Resonemangen som högsta domstolen gör i detta fall är viktiga och bör tas på än större allvar än vad underrätterna idag gör och borde därför framgå tydligare i lagstiftningen. Föreningen anser att domstolen ska vara förhindrad att utdöma gemensam vårdnad även i de fall där båda föräldrarna yrkar

ensam vårdnad, även om de trots at ett sådant yrkande finns med, inte motsätter sig gemensam vårdnad i andra hand. Genom att båda föräldrarna vill ha ensam vårdnad kan utläsas att de inte har sådan samarbetsförmåga som krävs för att barnet ska få ett konfliktfritt liv. En sådan ändring kan *aldrig* vara till barnets bästa.

15 §

Kommentar: Vi föreslår en ändring som utredningen inte tagit upp. Båda föräldrarna bör ha *samma* skyldighet att ge den andra föräldern information och upplysningar om barnet och därigenom främja umgänget. Det leder till ett mer jämlikt föräldraskap, minskad konflikt och bättre samarbete, men främst tjänar barnet på det. Är båda föräldrarna vårdnadshavare bör båda definitivt ha samma informationsplikt gentemot varandra. För närvarande har bara den förälder barnet bor med, skyldighet att lämna upplysningar som kan främja umgänget med den andre föräldern. Ofta lämnar umgängesföräldern liten och oviktig information till boföräldern, dels för att hen kanske befinner sig i en värdekonflikt och dels för att hen inte behöver enligt lag. Det missgynnar barnet och kan få svåra följder t.ex. om barnet är sjukt eller skadat.

16a §

Kommentar: Formuleringen är bra men förarbetena måste tydligt visa vad som utgör *särskilda skäl*, då informationssamtal inte krävs. Samtal kan inte vara obligatoriska pga. tidsaspekten varför säkerhetsventilen om särskilda skäl är bra. De särskilda skälen får då inte vara alltför strikta. I fall där barnets kontakter med den ena föräldern helt kapats är skyndsamma beslut nödvändiga, eller när det finns skyddsbehov från den andre föräldern. I en del fall är skyndsam handläggning ett måste och en månad extra är till men för barnet. Se ovan.

18 a § Medlare, ökad kompetens hos medlarna är ett måste.

Kommentar: Medling är något som kan bidra till lösningar för de föräldrar där det inte förekommer uppgifter om våld, hot om våld, övergrepp eller missbruk. Medling kan användas i ökad omfattning för att nå samförståndslösningar men det bygger på att det finns professionella, kompetenta medlare att tillgå.

19 §

Vårdnadsutredningen. Opartisk person (inte inom socialnämnd) som har professionell profession ska höra barnet, för barnets bästa och för rättssäkerheten. Två kommuner ska inte dela utredningen som idag, i de fall föräldrarna bor i olika kommuner. Barnets hemkommun ska ansvara för hela utredningen där samma utredare ska träffa båda föräldrarna och barnet.

20 §

Kommentar: Den som utför utredning ska ha adekvat utbildning. Barnpsykolog ska prata med barnet för att kunna värdera barnets uppgifter. Den som utför utredning bör aldrig vara den som hör föräldrarna och barnet.

21 kap.

13 §

Kommentar: Ingen ändring bör ske.

1.4 Förslag till ändring i socialtjänstlagen

5 kap.

3a § Kommunen ska se till att informationssamtal hålls under sakkunnig ledning *och professionell konflikthanterare*. I övrigt inga kommentarer.

ÖVRIGA SYNPUNKTER SOM BÖR BEAKTAS

Gemensam vårdnad

Eftersom det är en omöjlighet att kräva att en förälder tar ansvar, exempelvis dela på VAB, är det inte rimligt att i så hög utsträckning tvinga föräldrar att ha gemensam vårdnad.

Det innebär en maktfaktor hos en förälder som tar ansvar när det passar hen.

Råder djup konflikt mellan föräldrarna och föräldrarna kanske inte känner varandra (väl), får barnet och föräldrarna en konfliktfylld vardag om gemensam vårdnad döms. Samarbetet fungerar inte automatiskt bättre efter en dom och resultatet blir att föräldrarna befinner sig i ett slag tomrum där inga avtal eller överenskommelser slutits/kan slutas, än dem som domstolen beslutat. Innehåller domen bestämmelser om överlämning vid umgänge av barnet och semester är de enda bestämmelser som finns som grund för samarbete och barnets uppfostran, vård och omsorg. Barnet riskerar därmed att fara illa eftersom varken föräldrar eller barn vet vad som gäller eller kommer överens.

Efter dom om gemensam vårdnad saknas också *uppföljning* av rättsväsendet om hur barnet mår, samarbetet fungerar och om den nya vårdnadshavaren tar sitt vårdnadsansvar.

Om ena vårdnadshavaren anser att barnet far illa hos den andre vårdnadshavaren, är enda vägen i dag att göra en orosanmälan till Socialnämnden och hoppas på att de gör en utredning och håller samtal med föräldrarna. Så snart Socialtjänsten anser att det rör sig om ett familjerättsligt problem får man dock ingen hjälp. En vårdnadshavare som gör en orosanmälan mot den andre föräldern kan dessutom drabbas negativt i en senare vårdnadstvist, ses som samarbets sabotör och en som smutskastar den andre föräldern. Att chansa och göra orosanmälan och dessutom riskera att råka illa ut, bör inte vara enda alternativet för en förälder att uppmärksamma rättsväsendet på att samarbetet mellan föräldrarna inte fungerar och/eller barnet inte mår bra.

Handläggningen av vårdnadsrelaterade tvister syftar till att åstadkomma ett gemensamt ansvar och samförståndslösningar. Men en samförståndslösning är inte alltid möjlig. En del

av de problem som ligger i botten av tvisten är inte sådana som går att förhandla bort. Det går inte medla fram en lösning som innebär att den ena föräldern inte ska vara så religiös, etnisk, missbrukande eller psykiskt instabil. Om utgångspunkten alltid är att föräldrarna ska enas kring ett gemensamt ansvar, tvingar vi föräldrar som behöver stöd och hjälp in i en situation som kan bidra till att fördjupa tvisten. När de vänder sig till domstol kan det vara för att få ett slut på samarbetet och konflikten, inte mer förhandling och medling. Men ett sådant perspektiv är frånvarande i den samhälleliga hanteringen av föräldrars vårdnadsrelaterade tvister. Strävan mot det gemensamma, jämställda föräldraskapet har blivit en överordnad norm som, under täckmanteln att det är för barnets bästa, styr utvecklingen.

En olöst inre konflikt kan styra en människas handlande och förhindra människan att leva fullvärdigt. Konflikter som finns inom en person påverkar även de människor som befinner sig runt personen, dvs. både föräldrarna och barnet påverkas av konflikt.⁴

Det finns således, utifrån sett, relativt enkla anledningar till ett icke fungerande föräldrasamarbete, t.o.m. skillnader i utbildningsnivå och brist på utbildning hos föräldrar kan göra att föräldrarna inte kan samarbeta på ett fullgott såsom krävs vid gemensam vårdnad. Ny forskning visar att 80 % av de högutbildade paren var fortfarande gifta efter 15 år och motsvarande siffra för de lågutbildade paren var 40 %.⁵ Personer med lägre utbildning fick heller inte lika många barn som personer med högre utbildning.

Det finns viss kunskap om de föräldrar som stämmer och är involverade i vårdnadstvister, en kunskap som måste beaktas vid fortsatta reformer av regleringen. Som grupp uppvisar föräldrarna vissa karaktäristiska mönster. Det finns exempelvis en överrepresentation av föräldrar med utländsk etnicitet, vuxna skilsmässobarn, föräldrar med låg utbildning och inkomst, missbruks- eller psykiska problem. Föräldrar i vårdnadstvister har ofta en svår familjesituation som också påverkar barnen negativt. Denna uppfattning får tyvärr stöd bland annat av en kartläggning av barn som utretts av familjerätten i Södertälje under åren 2008–2009. Genom kartläggningen framkom att 77 % av barnen som hade varit föremål för en vårdnadsutredning också var utredda i en barnavårdsutredning på grund av

⁴ Carlander 1990

⁵ Rapporten Families in the 21st Century, forskaren Esping Andersen.

orosanmälningar att barnet för illa. Mot den bakgrunden kan det av flera skäl ifrågasättas om den nuvarande handläggningen av vårdnadstvister är lämplig om syftet är att tillgodose barnets bästa. Det finns en risk för att strävan mot det gemensamma, jämställda, föräldraskapet tvingar in föräldrar som har problem som de behöver hjälp att lösa, i ett system som utgår ifrån att det är två jämnstarka, fullt fungerande individer som ska hjälpas fram till en samförståndslösning, helst kring ett gemensamt vårdnadsansvar.

Vi har fått en rättslig ordning som i stor utsträckning är helt inriktad på vad som skulle kunna beskrivas som social ingenjörskonst; att uppfostra föräldrar att leva upp till en ideal bild av en samlevande kärnfamilj i en situation där just den inte längre finns. Jämställt föräldraskap har en attraktiv klang men rättsordningen har mycket begränsade möjligheter att åstadkomma ett sådant i det enskilda fallet. Följden blir i många fall att vi tvingar in krisande föräldrar i ett system som förvärrar deras situation.

I de fall det är fråga om skillnader i grundläggande värderingar mellan föräldrarna hjälper emellertid inte medling eller andra metoder för att nå samförståndslösningar. Eftersom utdragna tvister kan ha mycket negativ inverkan på de barn som berörs kan det i dessa fall vara bättre att en domstol ger den ena föräldern ensam vårdnad. I en sådan situation måste drömmen om ett gemensamt vårdnadsansvar för alla separerade föräldrar överges. Även om konflikten mellan föräldrarna i ett sådant fall kvarstår, bidrar inte samhället med en arena för tvistens fortsatta bedrivande. Den ena föräldern får istället ges ensam rätt att bestämma i frågor som rör barnet, men barnet har förstås fortsatt rätt till kontakt med den andra föräldern. Om båda föräldrarna är lika lämpliga som vårdnadshavare bör vårdnadsansvaret därför som regel ges till den föräldern som är mest inriktad på samarbete i handling och inte bara verbalt, och att ge barnet rätt till umgänge med den andra

Det är dags att släppa idén om att alla föräldrar ska ha gemensamt vårdnadsansvar efter en separation. De har gått skilda vägar och bor inte alltid båda med barnet. En samlevande

kärnfamilj kan inte utgöra normen för hur en familj där barnets föräldrar inte längre lever tillsammans ska organiseras.⁶

I dag används utdöms gemensam vårdnad av domstol (och Socialnämnd i form av vårdnadsutredningens rekommendation) som ett medel för att "tvinga" de föräldrar som har stor konflikt att samarbeta och där den ena saknar vilja och förmåga att sätta barnets bästa framför den egna konflikten.

Jämställdhet

Jämställdhet är ett problem och ofta relaterat till kön. Fortfarande är det flest kvinnor som arbetar deltid och får därmed sämre inkomst och pension. Även bland separerade föräldrar är det flest kvinnor som drabbas. Kanske vill umgängesföräldern inte gå ner i arbetstid och vägrar ta hand om barnet på vardagar utan vill ha umgänge varannan helg men ändå samma beslutanderätt för att i takt med barnets ökade ålder och självständighet, ha mer och mer umgänge.

Inte heller syns den ökade gruppen av föräldrar som aldrig sammanlevt, ibland inte ens känner varandra, i vårdnadsutredningen. När barnet föds lever hen inte med pappan och det blir då direkt problem med föräldrapenning och försörjning vid gemensam vårdnad, eftersom ett litet barn inte plötsligt kan flytta hem till den andre av anknytnings-skäl.⁷

Ofta står kvinnor med barn utan försörjning under flera månader i väntan på att barnet kan förskoleplaceras. Av det skälet och enligt praxis är ekonomiska skäl inte anledning till ensam vårdnad. Det innebär att samhället anser att det är viktigare att den förälder som inte lever med barnet får vara med och besluta, framför att den andre föräldern och små barn får levebröd. Denna stress om föräldrapenning är också sådant som leder till konflikt och oro nästan så snart barnet är fött, om den andre föräldern framhärskar i att få del i vårdnaden.

I betänkandet SOU (sid. 31) står att Justitiedepartementet har fått intrycket att föräldrar i stor utsträckning fokuserar på sina samarbetsproblem i stället för på tänkbara lösningar.

⁶ <http://svjt.se/svjt/2014/354>

⁷ Kontinuitetsprincipen se t.ex. prop. 1990/91:8, Om vårdnad och umgänge, s. 61, SOU 2005:43.

För det första utgår man här från att allt går att lösa, vilket inte är fallet när man t.ex. delar föräldraskapet med en person som vill den andre föräldern illa, missbrukar eller är våldsam. För det andra låter förslaget som att man kan *välja* att flytta fokus från problem till lösning när problemet i sig är att konflikter och problem ständigt är närvarande. Man måste gå till roten om varför problem uppstår och se om den typen av problem är möjliga att lösa. Här uppvisar rättsväsendet stora brister.

Ett gemensamt föräldraansvar är i många fall det bästa för barn, om föräldrarna är överens och kan samarbeta. Men om de inte kan bli och förbli överens kan det bästa för barnet vara att helt enkelt sätta stopp för processandet i domstol. Dagens ordning innebär i alltför många fall att lagen och rättstillämpningens uppgift att lösa konflikter och tillvarata barnet intressen och bästa. Att utgöra ett skydd för barnet, kommer i skymundan.

Olika sorter konflikter

Departementets intryck i betänkandet (ovan) kan grunda sig på att föräldrarna i stor utsträckning har destruktiva konflikter. De kännetecknas av en ständig upptrappning, maktkamp, misstro och ett behov att hitta en syndabock. Konflikten leder till apati, stagnation och förändringströghet.⁸ Konstruktiva konflikter är öppna och innefattar en ömsesidig önskan av att lösa konflikten. Konflikten ses som en utmaning och en positiv möjlighet till bland annat engagemang och utveckling, vilket leder till ökad medkänsla och trygghet.⁹

Det råder konsensus om att långa och upprepade processer/tvister kan vara till skada för barn. Denna uppfattning har stöd i vetenskapen varför det är fel att döma till gemensam vårdnad i en relation med kontinuerlig tvist, då barnet riskeras att skadas fram till 18 år.¹⁰

Ökad risk för hälsoproblem

Socialdepartementet konstaterade 2004 att svensk forskning visar att barn från familjer

⁸ Maltén, 1998

⁹ Carlander, 1990,

https://pingpong.ki.se/public/pp/public_courses/course05888/published/1487333636037/resourceId/20347056/content/infoweb/node-2915231/Konflikt%20pa%20arbetsplatsen.pdf

¹⁰ Se t.ex. Gähler, M. & Garriga, A., Has the Association between Parental Divorce and Young Adults' Psychological Problems Changed over Time? Evidence from Sweden, 1968–2000". *Journal of Family Issues* 2013, 34:6, s. 784–808 och där angivna källor.

med lägre socioekonomisk position har en ökad risk för dödlighet, sjuklighet och skaderisk. De mest ekonomiskt utsatta barnen mår också psykiskt sämre. Den arbetsgrupp som tagit fram rapporten ser det som viktigt att detta uppmärksammas, eftersom forskningen visar att ekonomisk utsatthet under de tidiga barnåren verkar ha de allvarligaste konsekvenserna.¹¹ Detta ska ställas i relation till den praxis som säger att ekonomiska skäl aldrig ensamt utgör grund för ensam vårdnad.

De flesta hälsoproblem hos barn och ungdomar visar att det finns klara sociala skillnader mellan olika grupper. I genomsnitt är fysiska hälsoproblem 60 procent vanligare bland socialt mindre gynnade barn jämfört med mer gynnade, psykiska problem 70 procent vanligare och riskfaktorer för ohälsa 80 procent vanligare. Sociala skillnader har stor betydelse för uppkomsten av problem som inåtvända psykiska problem, karies vid 3–4 års ålder, plötslig spädbarnsdöd, sen utveckling, självtillfogade skador och våldsrelaterade skador.¹²

Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals

De som ska tala med barn måste ha en utbildning och erfarenhet så att de kan värdera det som barnen säger. Många barn uttrycker att "det ska vara rättvist" och att "de vill bo lika mycket", fast det enligt i vart fall en av föräldrarna inte är så. I dessa fall är det viktigt att utröna vad barnet verkligen vill och kanske inhämta fler referentuppgifter, från mor- och farföräldrar eller andra vuxna som står barnet nära. Detta för att barnet ska slippa känna sig illojalt mot den ena förälder. Sedan är det ett problem i att barnet vet att båda föräldrarna kommer att läsa vad barnet har sagt. I andra rättsordningar, i USA som exempel, talar domare med barnet i närvaro av barnets advokat utan att föräldrarna får veta vad barnet uttryckt till domaren och barnets vilja blir en del i bedömningen. I Sverige är vi dåliga på att reda ut vad barnet verkligen vill.

Upptrappning av umgänge

Domstol och familjerätten trappar upp umgänge i en väldigt rask takt, på bekostnad av en

¹¹ Socialdepartementet 2004, Rapporten Ekonomiskt utsatta barn

¹² Bremberg, 2002

störd anknytning för de minsta.¹³ Som exempel har vi sett ett barn på 1,9 år, som haft en okänd far få umgänge 4 timmar varje helg med trappa mot fyra nätter på fyra månader. Det strider helt mot barnpsykologisk forskning och vittnar om att man rangordnat barnets behov av båda föräldrarna framför alla andra behov som barnet har. Föräldrarättigheterna blir därmed starkare än barnets.

För de yngsta barnen är det extra viktigt att få träffa den förälder de inte bor med "lite och ofta". Då blir det lättare för barnet att komma ihåg föräldern och separationerna från boföräldern blir mindre påfrestande.¹⁴ Det är inte bara genetiska faktorer som styr hjärnans utveckling utan också barnets erfarenheter och interaktion med omvärlden.¹⁵

Innan man beslutar om en upptrappning av umgänge bör stor vikt läggas vid barnets vilja och umgängesförälderns förmåga till vård och omsorg. Är förälderns förmåga inte välkänd över tid bör man vänta med att utökning av umgänget och övergång till växelvis boende tills så är klarlagt.

Behov av utbildningsinsatser för familjerättssekreterare

Socionomerna som oftast arbetar som familjerättssekreterare behöver högre utbildning och erfarenhet. Till socionomprogrammet på universitetet behövs endast grundläggande behörighet vilket är för lågt för att som utbildad ha ansvar för och avgöra människors liv. Socionomutbildningen är fortfarande mycket inriktad på missbruk och många gånger är familjerättssekreterarna unga och saknar själva barn.

Socialnämnd/sekreterare bör vara opartisk vilket den inte är i dag. Oftast tar nämnd/hen parti, arbetar för och förordar att förälder som vill ha gemensam vårdnad och utökad

¹³ <http://www.sfsr.se/files/articles/204/rattfallsoversikt.pdf>

¹⁴ Barnets rätt i vårdnadstvister, rapport från Stiftelsen allmänna barnhuset
<http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2015/04/Barnens-r%C3%A4ttigheter-i-v%C3%A5rdnadstvister.pdf>

¹⁵ <http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2007/02/Att-knyta-an-en-livsviktig-uppgift.pdf>

umgängesrätt ska få det, och utgår från presumtion om gemensam vårdnad. Förälder som har vårdnad sätts i underläge och lyssnas inte på.

Umgängesstöd

Personal som arbetar hos Pappis eller som umgängesstödjare och rapporterar till domstol, har inte tillräcklig kompetens och utbildning. Umgängesstödet är av skiftande kvalitet i landets kommuner. Oftast är det helt utbildade och oerfarna personer som ska närvara och rapportera. Exempel på avsaknad av erfarenhet kan vara att umgängesstödjarna många gånger inte själva har barn, varför de t.ex. inte reagerar om barnet inte äter lunch vid ett umgänge kl. 10.00-14.00. De blir ofta så att de uttrycker sig om föräldrarnas förträfflighet fast de bara sett den föräldern med barnet under kortare stunder. Pappis är ofta partiska till förmån för umgängesföräldern, sitter kvar och fikar och lyssnar på umgängesföräldern och skriver sina rapporter baserat på vad den föräldern uppger, utan att lyssna till boföräldern. IVO har t.ex. riktat kritik mot Pappisverksamheten i Göteborg, Dnr 8.2-6561/2014 vilket rörde kunskapsbrister hos umgängesstödjarna.

Möjlighet till samarbetsamtal efter dom

Det skulle gagna barnen om Tingsrätten vid dom om gemensam vårdnad även kunde förordna om att föräldrarna tillsammans måste delta i ett antal samarbetsamtal eller liknande. De ska äga rum i tät följd inom tre månader efter dom. Under samtalen ska förutom det som regleras i domen, avtal skrivas och överenskommelser göras gällande barnets liv, och föräldrarnas ansvar förtydligas och specificeras, för att barnet och föräldrarna ska ha ett fungerande och tryggt liv och en konfliktfri vardag. Samtalen bör ske hos Socialnämnden och dokumenteras noga. Det bör framgå vad föräldrarna anser och om någon av dem är passiv och inte föreslår lösningar och bara motsätter sig dem som föreslås av den andra föräldern. Samarbetsamtal bör ske vartannat år för att följa upp samarbetet fungerar. Samarbetet ska inte endast baseras på om de fysiska överlämningarna av barnet fungerar utan även hur barnet mår, tar föräldrarna sitt ansvar enl. lag, skriva nya avtal och göra överenskommelser.

Samarbetsamtalens innehåll ska noga dokumenteras och kunna användas som underlag i domstol, för att den ena föräldern ska motverka samarbete under samtalen och sedan i

domstol framföra att hen gärna vill och är beredd att samarbeta för att efter vinst inte samarbeta. Det bidrar till en mer sanningsenligt och rättsäkerprocess som minskar konflikt.

Utökad beslutanderätt för boföräldern

Vårdnadshavare ska inte kunna hindra boförälder att flytta *inom* samma kommun. Flytten sker i stort sett alltid för barnets bästa. Boföräldern riskerar bli befinna sig i en bostadssituation som inte fungerar och inte fyller barnets behov. Därför borde boförälderns rättigheter att ensamt besluta i frågor som rör barnet utökas.

Underhållsstöd

F.n. baseras underhållsstödet endast på storleken på betalningsskyldig förälders inkomst och utgår schablonmässigt från socialbidragsnorm. Det trots att en förälder som taxerar låg inkomst kan leva ett gott liv och äga fastigheter samt fordon och ändå inte behöva sörja för barnet i någon högre omfattning. Stödet ska inte bara baseras på inkomst utan även på levnadsstandard beträffande boende och hur många fordon eller andra tillgångar föräldern äger. Bevisbördan ska inte enbart ligga på den förälder som söker underhåll för barnet. Bidragsskyldig bör ha en slags förklaringsbörda där denne får förklara hur en vidlyftig livsstil kan möjliggöras trots bristfälliga inkomster. Särskilt konstigt är detta när inkomsterna är mycket låga och föräldern inte uppbär försörjningsstöd från socialtjänsten.

Handläggning av mål om vårdnad, boende och umgänge

Något som inte vårdnadsutredningen visar eller som få verkar se, är att det inte räcker med att justera i lagstiftningen för att tillförsäkra alla barn goda och trygga uppväxtförhållanden. Man kanske borde tänka i ett vidare perspektiv och istället jämföra med andra länder och rättsordningar för att se om Sverige behöver en reform som helt reviderar systemet? Man kan fråga sig vad Familjerätten skulle fylla för funktion om vi istället hade familjedomstolar med särskilt utbildade domare, specialutbildade psykologer och barnpsykologer? Att få bort tvister om barn från allmänna domstolar skulle göra barnen till vinnare eftersom deras bästa ofta kommer i skymundan, då föräldrarna är de enda som har representation av var sin respektive advokat vilka bara har sin klients fokus för handen. En ordning där barnet får ta mer plats och höras mer utan att föräldrarna ska kunna påverka

eller få veta vad barnet uttryckt, skulle förmodligen leda till att barnen vågar uttrycka sin vilja tydligare.

KOMMENTAR TILL UTREDNINGEN

Den största bristen i vårdnadsutredningen är att barnpsykologiska faktorer saknas, särskilt med tanke på separation och aknytningsteori. Fler barnpsykologer borde deltagit och yttrat sig. Det är en brist som återkommer, liksom i tidigare utredningar. Det saknas infallsvinklar från personer som verkligen arbetar och ser problemen med rådande system och lagstiftning. Det är även för lite fokus på föräldrarnas förmågor och djup utredning av föräldrarnas lämplighet. Fokus saknas för de mest utsatta barnen, t.ex. rörande sexuella övergrepp som är vanligare än rättsväsendet förstår och nästintill tabubelagd att uttrycka oro för barnet om. Även våld mellan föräldrarna och den problematik det får för samarbetet, har inte beaktats i rimlig utsträckning.